

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม มีวัฒนธรรมที่หลากหลายทั้งประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ฯลฯ แต่ในปัจจุบันความหลากหลายดังกล่าว กำลังได้รับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่วัฒนธรรมตะวันตกได้ไหลบ่าเข้ามาในสังคมไทย สังคมไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้ท้องถิ่นรู้จักตนเองให้มากขึ้น กระตุ้นให้มีการสร้างองค์ความรู้ของท้องถิ่น เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาและวางแผนภูมิปัญญาท้องถิ่นตนเอง

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้หรือประสบการณ์ดั้งเดิมของประชาชนในท้องถิ่น ที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ หรือถ่ายทอดกันจากสถาบันต่างๆ ในชุมชน เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันเศรษฐกิจ และสถาบันทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น (ไชยันต์ รัชชกุล. 2550) เป็นการสืบและสานจากการผสมของภูมิปัญญาต่างๆ ทั้งจากท้องถิ่นและวงกว้างออกไป คล้ายกับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งมีชีวิต นอกจากนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น (เทิดชาย ช่วยบำรุง. 2554) ยังเป็นความรู้ของคนในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจากการประสบการณ์และความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่น รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลง พัฒนา สูญสลายหายไปบ้าง และเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามยุคสมัย หรืออาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการใช้ภูมิปัญญา หรือความรู้ในท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นซึ่งเป็นความรู้ชุดใหม่ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญต่อสังคมหลายประการ (นิคม ชมพูนุท. 2545) กล่าวคือ ทำให้คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี ในการลดการพึ่งพาตนเองจากสังคมภายนอก ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน และช่วยปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย ซึ่งลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น (เสรี พงศ์พิศ. 2549) มี 2 ลักษณะ คือ เป็นนามธรรม ได้แก่ โลกทัศน์ชีวทัศน์ ปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน และเป็นรูปธรรม ได้แก่ เรื่องเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร ทัศนกรรม ศิลปะดนตรี และอื่นๆ นอกจากนี้ (เทิดชาย ช่วยบำรุง. 2554: 35-52) ภูมิปัญญาท้องถิ่น ยังเป็นการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรม การแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว และการเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคมที่มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง ความเป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตของคน โดยประเทศไทยมีความได้เปรียบในด้านการมีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีความโดดเด่นแตกต่างกันแต่ละพื้นที่

ทั่วทุกภาคของประเทศ หากสามารถนำอัตลักษณ์เหล่านั้นมาพัฒนาต่อยอดสร้างมูลค่าและคุณค่าเพิ่ม จะสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ทำให้คนในชุมชนต่างๆ มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้

“อัตลักษณ์” (Identity) มาจากภาษาบาลีว่า อตต + ลักษณะ โดยที่ “อัตตะ” มีความหมายว่า ตัวตน, ของตน ส่วน “ลักษณะ” หมายถึง สมบัติเฉพาะตัว หากมองเพียงแค่รูปศัพท์ “อัตลักษณ์” จึงเหมาะจะนำมาใช้ในความหมายที่หมายถึงลักษณะเฉพาะตัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่เป็นผลรวมของลักษณะเฉพาะของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทำให้สิ่งนั้นเป็นที่รู้จักหรือจำได้ เป็นตัวบ่งชี้ลักษณะเฉพาะของบุคคล สังคม ชุมชน หรือประเทศนั้นๆ เช่น เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่น และศาสนา ซึ่งมีคุณลักษณะที่ไม่เป็นสากล แตกต่างจากคนอื่นๆ หรือสังคมอื่น โดยสังคมแต่ละสังคมต่างมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง พูด่ง่ายๆ คือลักษณะที่ไม่เหมือนกับของคนอื่นๆ มักจะใช้ในวงแคบๆ เช่น แวดวงวิชาการเท่านั้น และบางครั้งก็ใช้แบบมีนัยยะแฝง เช่น “อัตลักษณ์” สามารถเปลี่ยนแปลงได้

อุตรดิตถ์ เป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย ที่ตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่าง อยู่ในเขตรอยต่อระหว่างวัฒนธรรมล้านนา ล้านช้าง และไทยกลาง เป็นผลให้ลักษณะวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษาถิ่นและงานประเพณีพื้นบ้าน มีลักษณะผสมผสาน ส่งผลให้จังหวัดอุตรดิตถ์มีอัตลักษณ์ที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ปัจจุบันจังหวัดอุตรดิตถ์ถือได้ว่าเป็นพื้นที่แหล่งปลูกกลางสาดที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีเกษตรกรผู้ปลูกกลางสาดรวมจำนวนทั้งสิ้น 7,093 ราย และปริมาณผลผลิตมากถึง 14,658.60 ตัน (กรมส่งเสริมการเกษตร. 26 เมษายน 2559) กอปรกับมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ได้ร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่ พัฒนาโครงการวิจัยเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากด้วยผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุตรดิตถ์สู่การต่อยอดเชิงพาณิชย์: กรณีศึกษาลานสาดอุตรดิตถ์ ซึ่งใช้แนวคิดการทำงานวิจัยเชิงพื้นที่ผนวกกับงานวิจัยเชิงพาณิชย์ โดยใช้ลานสาดอุตรดิตถ์เป็นเครื่องมือในการกระจายรายได้ให้กับเกษตรกรในพื้นที่อย่างยั่งยืน เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณค่าและมูลค่า สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของจังหวัดอุตรดิตถ์ โดยมีค่านิยมร่วมกัน (Core Value) คือ การอนุรักษ์ลานสาดอุตรดิตถ์ อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์แกนนำเกษตรกรในพื้นที่ เบื้องต้นยังไม่พบว่ามีสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดอุตรดิตถ์ (Signature Product) ที่สร้างสรรค์ขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Identity)

จากข้อมูลดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาและสืบค้นภูมิปัญญาการผลิตลานสาดที่เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อนำมาสร้างมูลค่าของสินค้าและบริการของจังหวัดอุตรดิตถ์ อันจะทำให้การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากด้วยผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของจังหวัดอุตรดิตถ์สู่การต่อยอดเชิงพาณิชย์: กรณีศึกษาลานสาดอุตรดิตถ์บรรลุเป้าหมายต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสืบค้นภูมิปัญญาการผลิตยางสดของจังหวัดอุตรดิตถ์
2. เพื่อค้นหาภูมิปัญญาเด่นของการผลิตยางสดจังหวัดอุตรดิตถ์ที่นำมาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของสินค้าและบริการของจังหวัดอุตรดิตถ์

ขอบเขตของงานวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ การสืบค้นอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาการผลิตยางสดของจังหวัดอุตรดิตถ์ และการสังเคราะห์อัตลักษณ์จากภูมิปัญญาการผลิตยางสดของจังหวัดอุตรดิตถ์
2. ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ เกษตรกร ผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชน ที่ปลูกยางสดในเขตอำเภอเมืองและอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
3. ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ อำเภอเมืองและอำเภอลับแลจังหวัดอุตรดิตถ์
4. ขอบเขตด้านระยะเวลา 3 เดือนนับตั้งแต่วันที่ทำสัญญา

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ยางสดจังหวัดอุตรดิตถ์ หมายถึง ผลไม้ชนิดเดียวกับลองกอง เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ต้นเป็นทรงพุ่มทึบ ผลมีลักษณะทรงกลมรี ผิวเปลือกบาง มีสีเหลือง มียางมากกว่าลองกอง เนื้อเป็นกลีบเล็ก มีเนื้อนุ่มฉ่ำน้ำ มีสีขาวขุ่น มีรสชาติหวานอมเปรี้ยว มีกลิ่นหอม **ในอำเภอเมืองและอำเภอลับแล**
2. ภูมิปัญญาการผลิตยางสด หมายถึง วิธีการและความเชื่อของชาวสวนที่มีต่อการปลูกลางสด ไม่ว่าจะปลูกก่อนปลูก ระหว่างปลูก หรือช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิตของเกษตรกรอำเภอลับแลและจังหวัดอุตรดิตถ์
3. อัตลักษณ์ของยางสด หมายถึง สิ่งที่อยู่รอบตัวในวัฒนธรรม ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยที่วัฒนธรรมก็เป็นสิ่งถูกประกอบสร้างทางสังคม (social construct) และไม่ใช่สิ่งที่ยุคหนึ่งตายตัว หากแต่เป็นวงจรซึ่งมีผู้เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (Circuit of Culture) มีกระบวนการถูกผลิต (Produced) ให้เกิดขึ้น สามารถถูกบริโภค (Consumed) และถูกควบคุมจัดการ (Regulated) อยู่ในวัฒนธรรมเหล่านั้น และทั้งนี้ยังมีการสร้างความหมายต่างๆ (Creating Meanings) ผ่านทางระบบต่างๆ ของการสร้างภาพตัวแทน (Symbolic Systems of Representation) ที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ ทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่เลือกใช้ หรือนำเอามาสร้างเป็นอัตลักษณ์ทำให้แตกต่างจากผลิตภัณฑ์อื่นๆ ประจำจังหวัดอุตรดิตถ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาการผลิตยางสดของจังหวัดอุตรดิตถ์

2. ได้ผลการสังเคราะห์อัตลักษณ์จากภูมิปัญญาการผลิตยางสดของจังหวัดอุดรดิตถ์
3. ได้ชุดความรู้การสร้างอัตลักษณ์สินค้าและบริการของจังหวัดอุดรดิตถ์
4. สามารถเพิ่มโอกาสทางการตลาดและเพิ่มมูลค่าของผลิตผลยางสดด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น
5. มีการส่งเสริมการนำคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เป็นข้อได้เปรียบทางการค้า